

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

PAP GÁBOR.

(1827—1895)

Magyar református egyházunk felettébb súlyos veszteséget szenvedett az elmúlt hét folyamán. A dunántúli ref. egyházkerület nagyérdemű püspöke, a lánglelkű, tisztafejű, meleg szívű főpásztor, **Pap Gábor** komáromi lelkész életének 69-ik évében elhunyt.

Épen akkor oltá ki a halál a kitűnő férfiú drága életét, midőn egyházunk többi vezérférfiát a kötelesség és buzgóság egyházunk érdekében országos tanácskozásra gyűjtötte volna egybe nemzeti kulturánk és hitfelekezetünk keleti központján és erős várában.

Épen akkor vetett utolsó lobbot az a nemes lélek, a mely a nagy eszmékért való lángolása közben emésztődött el oly váratlanul, a mikor a lelkesedés, a törhetlen buzgalom és kitartás csodás eredményét ünnepelték ott, távol keleten, fennen hirdetve hitfelekezetünk s a magyar kultúra dicsőségét.

És íme! a megrendítő veszteség hallatára egyházunk országos tanácsa gyászoló gyülekezetté változott; a tanácskozás szavát a vezérek szívének őszinte fájdalomja fojtotta el egyik legjobb és leghűbb vezér kidülte miatt.

Egyházunk és kulturánk magas hivatású intézetének felavatási ünnepélyén pedig a legtisztább közörmő felemelő érzetét a nagy veszteség tudatának közbevegyülő keserűsége zavarta meg. Mert valóban nagy a veszteség és méltó a fájdalom, a melyet miatta szenvedünk.

Pap Gábor nemcsak mint kitűnő lelkész, nemcsak kiemelkedő bizalmi állásánál fogva, mint ref. egyházunk egyik püspöke, hanem mint a protestántizmusnak eszményi magaslaton álló képviselője tünt ki egyházunk körében is s érdemli meg a tiszteletet és elismerést. Szerinte az igaz protestántizmus nem dogma, a mely megköt, hanem egy nagy elv, a lelkiismereti szabadság elve, a melyen csorbát ejtetni, a melyből lealkudni semmi áron és semmiféle érdekből megengedhetőnek nem tartotta.

Az ily férfiakra, az ily eszményi felfogásra annál nagyobb szükségünk van, minél gyakrabban merül fel, emberi érdekek nyomása által előidézett zavarok közepette, annak szükségessége, hogy a protestántizmus eredeti forrásaira visszavezetessék.

Pap Gábor egyházpolitikai téren úgy, mint általában közéleti irányát tekintve, a legtisztább és legnemesebb liberálizmusnak volt megtestesülése, a minek kitűnő bizonyosságát szolgáltatta egy évvel ezelőtt, 1894. okt. 5-én tartott főrendiházi beszédében.

Pap Gábor igazi protestáns lelkész volt abban is, hogy hitbuzgóságával lelkes és tevékeny hazafiságot párosított. Hazafi volt ő nem szájjal, hanem tettekkkel, sőt fegyverrel kezében, a mikor a haza érdeke azt kívánta!

Méltó, hogy minden protestáns és minden magyar ember kegyelettel adózzék az elköltözött derék férfiú emlékezetének!

B. L.

Javaslat a belmissióról.*

Tiszántúli evangélikus reformált egyházkerületünk egyházi értekezletének minden tiszteletreméltó elnöksége annak idején igénytelen személyemet volt kegyes megbízni azzal, hogy ma egy esztendeje Debreczenben első értekezleti gyűlésünk alkalmával tartott felolvasásom alapján terjeszsek Nagyválasztmányunknak f. évi június 12-én ugyancsak Debreczenben tartott gyűlése elé *véleményt a belmissióra vonatkozólag*.

A megtisztelő megbízásnak igyekeztem eleget tenni nagyválasztmányi gyűlésünk előtt, s ottan előterjesztett véleményem helyeslőleg fogadtatván, ezen Nagyváradon összejött egyházi értekezletünk közgyűlésének tárgyai közé tűzött ki.

Imé, ezen alapon jelentem meg a mélyen tisztelt közgyűlés színe előtt *javaslatommal a belmissióról*, mely lényegében alig akar többet felölelni, mint a mennyit Debreczenben a nagyválasztmányi gyűlés előtt felolvastam, s ha valamivel mégis terjedelmesebb lesz ezen munkálatom annál, ennek oka abban rejlik, mert június 12. óta épen a belmissió terén figyelmen kívül alig hagyható oly mozzanatok merültek föl, melyekkel nekünk itt el kell számolnunk, s mert ezúttal némely tételeimet kissé bővebben is óhajtom indokolni.

Előadásom kerekdedsége céljából engedje meg aztán nekem a mélyen t. közgyűlés, hogy

* Felolvastatott N-Váradon 1895. okt. 31-én, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület egyházi értekezletén.

most már a következőkben ne reflektáljak többé arra, hogy mennyit és mit adtam elő tárgyamra vonatkozólag Debreczenben és mi újat adok ahhoz ezen itteni javaslatomban, hanem legyen szíves a mélyen t. érdeklődő közönség egy új és önálló munkát látni javaslatomban, mely lehet a fényes tárgy képéhez nem méltólag készített keret, de a melytől a jóakaratot elvitatni nem lehet, nem szabad.

* * *

A belmissiót ott, hol az a maga teljes erejében és hatásában működik, a hivatalos egyház szellemében és szolgálatában ugyan, de többnyire a hivatalos egyházon kívül folytatják az illető egyének, férfiak és nők egyformán, a keresztyén nép testi, erkölcsi, szellemi és lelki nyomora enyhítésére; azon keresztyén nép között folyik a belmissió munkája, mely bár megkereszteltetett s névleg az egyháznak tagja is, de az anyagiakban alá van süllyedve, szellemi és vallás-erkölcsi tekintetben fogyatkozást szenved, egyházi-keresztyéni életet nem folytat, sőt azt megtagadja, s ez által az egyháztársadalom talaját megfertőztetvén, annak területén kóros állapotokat és bajokat idéz elő.

Ezen meghatározásból csak egy mozzanatot akarok, célomhoz képest, a mélyen t. közgyűlés előtt megbeszélni, s arra nézve véleményes javaslatot tenni.

A belmissiót tehát a hivatalos egyház szellemében és szolgálatában ugyan, de többnyire a hivatalos egyházon kívül folytatják a vele foglalkozók ott, a hol az teljes erejében

❖ TÁRCZA. ❖

Pap Kovách Gábor életéből.

A dunántúli ref. egyházkerületnek f. november hó 2-ikán elhalt nagyérdemű püspöke 1827. szept. 10-ikén született Vilonyán, Veszprémmegyében, a hol atyja, *Vámosi Pap István* ref. lelkész volt. Szellemi tehetségeinek korai és magas fokú fejlődésére kedvező befolyást gyakorolt épen nevezett édes atyja, a ki korának egyik legemelkedettebb gondolkozású tudósa és írója volt s az egyházi irodalom terén tisztelt nevet vívott ki magának. Az ő szakavatott és bölcs vezetése alatt végezte az ifjú *Gábor* Vámoson, a szülői háznál, gymnasiumi tanulmányait. A bölcsészeti, jogi tanfolyamot és teológiát a pápai főiskolában hallgatta. Ezek befejezése után pedig, mint báró Huszár József fiának nevelője, Bécsbe ment, hol részint tanulmányait igyekezett kiegészíteni, részint a szépirodalom terén tett kísérleteket.

Az utóbbi tárgyra vonatkozólag feljegyzésre méltónak találjuk azt az esetet, a mely a megboldogulttal bécsi tartózkodása idejében történt és a minek most, a haláleset alkalmával jutottunk magán úton tudomására.

Pap Gábor ugyanis egy költemény-füzetet adott át Bécsben egy ott időző magyar ifjúnak, a ki Budapesten egy házban lakott Jókaival és Petőfivel s velők ismeretségben volt, azzal a megbízatással, hogy adja át azt az említett kiváló íróknak az általok szerkesztett „Életképek”-ben való közlés végett, a mennyiben arra érdemesnek találják. Az átadás meg is történt s Petőfi, ki a költeményeket megtekintette, úgy nyilatkozott, hogy azokban sok erő van, a stílus pedig kitűnő, zamatos és magyaros, s habár most még az általok szerkesztett „Életképek”-ben nem is tehetik közzé, minthogy azt lehetőleg magas költői színvonalon akarnák fentartani, de a költemények szép reményekre jogosítanak. Addig is azonban, míg e remények teljesülnének, nagyon óhajtaná Petőfi, hogy az ifjú író, Pap Gábort vállalatuk számára bécsi tudósító gyanánt megnyerhetné. Petőfi óhajtása teljesült s Pap Gábor ezen időtől fogva a forradalom kitöréséig az Életképek bécsi levelezője volt. Így adja elő az esetet az a férfiú, a ki a dolgot közvetítette s a ki Debreczen város és a tiszántúli egyházkerület közéletének maig élő tisztelt alakja, *Ármós Bálint*.

Pap Gábor részt vett az 1848-iki bécsi forradalomban. Bécsből menekülvén, a honvédek sorába lépett s részt vett az iglói, branyiszkói, kápolnai és mező-

és hatásában működik, — mondjuk péld. Német- és Angolországban.

A ki ismeri a németországi protestáns egyház belmissiói központi választmányának hatalmas, a nagy német birodalomnak minden országát, tartományát, városát és faluját magához ölelő, remek szervezetét; vagy a ki tudja, hogy a földi világnak az angol traktátusterjesztő társulat után mindjárt következő, tehát nagyságára második belmissiói társulata, a britt és külföldi bibliaterjesztő társaság ügyeinek kezelése 36 világi férfinak kezében van letéve, úgyhogy ezen társaságot egészen világi emberek vezetik; a ki figyelembe veszi a nagyon sok közül még azt az egy példát, hogy az angol vallásos iratok terjesztő társaság központi bizottságában, illetőleg ügyvezető választmányában 14 világi egyén mellett mindössze 4 lelkész található: az minden bővebb s további igazoltság nélkül elhiszi én nekem, hogy a belmissiót tehát tényleg a hivatalos egyházon kívül álló férfiak vezetik ott, a hol az már mint teljesen ismerős, életado erő működik az egyház igazainak erősítésére.

Ámde a mi viszonyaink nem hasonlíthatók a külföldi egyházak viszonyaihoz; nálunk nincs annyira mintegy a levegőben a vallási dolgok iránti fogékonyság, mint például Angol-, vagy még inkább Skótországbán; nekünk nincsenek a belmissióra hivatásos munkásokat képző intézeteink, a minők például Németországon a Hamburg közelében eső „*Rauhes Haus*“, vagy déli Németország legalján Badenben, a bási egyetem Rajnára nyíló ablakaiból jól látható

várszerű „*Chrischona*“, a melyekben férfimunkásokat, vagy a *kaiserswerthi diakonissaképző intézet*, a melyben és több más ilyen intézetben női munkásokat képeznek a belmissió áldásos tevékenységének folytatására; nálunk a belmissió még meglehetősen új dolog, melyet tehát nekünk hivatalan egyének előtérbe nyomulásával jóelőre rossz hírbe hozatunk nem szabad.

Ezen alapon, *annak élénk hangsúlyozásával és eleve való kijelentésével, hogy a világi elemnek kizárása mellett belmissiói munka nem is képzelhető, s így azon elemet lelkészeinknek okvetlenül kötelességök munkatársul nyerni meg ezen egyháztársadalmi fontos munka megkezdésére és folytatására:*

kimondandónak s minden fokon keresztülviendőnek tartom mindenekelőtt azon elvi jelentőségű véleményt, hogy egyházunkban — a külföldi nagy protestáns egyházak gyakorlatától eltérőleg, — minden belmissiói munka a hivatalos egyház, illetőleg ennek első sorban hivatott képviselői, a lelkészek kezében összpontosíttassék, vagy egyedül az ő tudtokkal és felügyeletök alatt létesíttessék és végeztessek. Egyházi törvénykönyvünk 113. §-a tekintessék tehát azon szempontból is föltétlenül irányadónak, hogy a lelkészek, a lelkészjellegű egyének (s még inkább a világiak) más gyülekezetben belmissiói munkát csak akkor végezhetnek, ha ennek teljesítésére őket az illető lelkész megbízta vagy felhatalmazta.

Ezen véleményes javaslatom indoklására az előbb már elmondottakon kívül hivatkozhatom azon nagy elvi fontosságú harcra, melyet Németországon a közelebbi években a belmissió hiva-

kövesdi ütközetekben. Jelen volt és harcolt a szabadságháború végéig, Hatvan bevételénél, Budavár ostrománál, Pétervárad felmentésénél s a lugosi ütközetben, mely a szabadságharc némely vezérférfinak kimenekülését fedezte. Vitézsége által Budavár bevételénél főhadnagyi, a temesvári ütközetben századosi rangfokozatot nyert (Kmettytől). 1849. augusztus 2-án osztrák fogságba került s három hónapig sanyalódott a temesvári vár börtönében. A fogságból kiszabadulván, 1850-ben papi pályára lépett s előbb mint helyettes, később rendes lelkészi minőségben több egyházban, utóbb szülőhelyén, Vilonyában működött. Veszprémi esperes, majd 1875-ben a dunántúli ref. egyházkerület püspöke lett, mely hivatalt és méltóságot haláláig dicsőséggel viselte. 1855-ben a kecskeméti ref. főiskolához hivatott meg filozófiai tanárnak, de az akkori Bach-kormány nem engedte meg, hogy ez állást elfoglalhassa. 1875-ben szőnyi, 1878-ban, Nagy Mihály lelkész halála után, komáromi lelkész lett, a mely állást eleinte nem akarta elfoglalni, csak akkor, midőn nagy szótöbbséggel másodízben is megválasztott.

A főrendiház reformja után, mint egyik legidősebb ref. püspök, annak tagjává lett, melynek üléseit mindvégig szorgalmasan látogatta s beszédei, melyeket ott

tartott, ritka szónoki képességről, a legtisztább szabad-
elvűségről s nemes lélekről, emelkedett gondolkodásról tanuskodnak.

Mikor a múlt év október havában a főrendiház a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatot tárgyalta, az okt. 5-iki ülésen, közvetlenül a klerikális-feudális pártvezér, Zichy Nándor gróf után szólalt fel Papp Gábor, felszólalásának okául azt adván, hogy püspöktársa és kedves barátja Szász Károly előbb mondott beszédjében oly álláspontra helyezkedett, a melyet a lapok a protestantizmus álláspontja gyanánt tüntettek fel, de a melyet ő ilyennek el nem ismerhet. Tudvalévő dolog ugyanis, hogy Szász Károly püspök a törvényjavaslatnak a felekezetnélküliséget lehetővé tevő 3-ik fejezetével szemben aggályait fejezte ki s ahoz eleinte nem volt hajlandó hozzájárulni, attól tartván, hogy ez intézkedés a felekezet megbontására vezetne, főleg a protestánsoknál, akik az egyház érdekében anyagi terheket kénytelenek viselni. Pap Gábor elismerte ez aggodalmak létezését, de mégis a törvényjavaslat elfogadása mellett nyilatkozott, mert nem látott abban veszedelmet, ha azok, a kik egész lelkükkel nem tartoznak hozzánk, kiválnak közülünk, sőt ebben inkább a benső erő fokozását látta, mert vallásunk ereje

tásszerű munkásai a városról-városra járdaló evangélisták ellen vívtak meg, kik inkább csak zavarokat okoztak a gyülekezetekben, mintsem hogy ezek lelki életét emelték volna; hivatkozhatom Svédország példájára, hol az Isten ígéjének a világiak által is bármely gyülekezetben hirdethetése a legkülönbözőbb irányú szakadárak nagy seregeit teremtette meg; s tekintettel végre azon tényre is, hogy hazánkban immár rövid idő alatt életbe lép a vallás szabad gyakorlásáról való törvény, hivatkozom végre azon körülményre, hogy tisztántúli evangélikus reformált egyházkerületünk néhány egyházmegyéjének közgyűlésén, sőt magán az egyházkerületi közgyűlésen is elítélő hang emelkedett már egyeseknek azon eljárása ellen, hogy — nevezük így őket jobb név hiányában — evangélistákat küldtek ki rájuk nézve idegen gyülekezetekbe, kik ott, mint erre is volt példa, elidegeníteni igyekeztek a híveket lelkészeiktől. Ezen eljárásnak egyház-társadalmi úton elibe kell állani, vagy akár hivatalos egyházi hatalommal el kell azt tiltani.

Véleményem szerint tehát a lelkészeknek kellvén nálunk kezdeményezni és vezetni saját gyülekezeteikben a belmissió munkáit, úgy gondolkodom, hogy nálunk a lelkész lelképásztori működésének és belmissiói munkájának mindig társulva, karöltve kell járniok, úgyannyira, hogy ezen két munkája között inkább csak az elmélet szemüvegén át lehessen különbséget tenni.

Ezek előrebocsátása után adok véleményt arról, hogy egyházunk lelkészeinek, saját munkájuk sikerének minél nagyobb mértékben biztosítására, egyházunk tagjai egyháziasságának

emelésére mely belmissiói munkákat lehet legcélszerűbben felfogniok, támogatniok?

1. Fogják fel és támogassák lelkészeink a biblia és a vallásos-erkölcsi iratok terjesztésének ügyét.

Bibliaterjesztő magyar társaság — fájdalom — nincsen, mert a csak most alakult pozsonyi magyar bibliatársulat még alighanem a lét és nem lét nagy kérdésével küzdök és felekezetiileg egyoldalú is, mert csak a Kámoriféle bibliát terjeszti, — de az angol bibliaterjesztő társulat ellát bennünket annyi magyar bibliával, a mennyire csak népünk gyermekeinek szükségök van. A vallásos-erkölcsi iratok terjesztésének ügyét kezébe vette a Magyar Prot. Irod. Társaság is. Hasson ezen mi tisztántúli egyházi értekezletünk oda, hogy nevezett Társaság helyezzen mind nagyobb és nagyobb súlyt a népies vallásos-erkölcsi olvasmányok kiadására, másoldalról pedig népszerűsítse egyházkerületünkben az Irod. Társaságnak legalább is ezen munkakörét, hogy ne legyen olyan egyház-köztség, melybe az az által kiadott népies iratok bejutást ne találjanak.

Kérje fel továbbá értekezletünk az ev. ref. egyház konventjét és az ágost. hitv. evang. egyház egyetemes gyűlését, hassanak magas befolyásukkal oda, hogy a biblia és az angol traktátusterjesztő társulat által magyar nyelven kiadott vallásos erkölcsi iratok terjesztésével megbízott ügynökök (colporteur-ök) mindig hazai két protestáns egyházunk tanaihoz hű, szektáskodásra hajlamot nem mutató egyháztagok közül, püspökeink ajánlatára választassanak ki.

nem a számarányban, hanem a benső meggyőződésben van. Hivatkozott a keresztyénségnek üldözésekkel teljes három első századára s a protestantizmus üldöztetésére s tiltakozott a lelkiismereti kényszer alkalmazása ellen. Beszédét a következő frappans hasonlattal reszttette be: „Ha most mi a szabadság ellen fordulnánk és a törvényjavaslatot elvetnők, akkor a protestantizmusra lehetne alkalmazni a költőnek I. Napoleonra vonatkozó e mondását: Őt elítélte a sors, az igazság, isteni törvény, mert a szabadságnak gyermeke és — gyilkosa volt. A protestantizmust a szabadság szülte s nem fordulhat szülője ellen. Én nem fordulok ellene, én a törvényjavaslatot úgy általánosságban, egészében, mint a 3-ik fejezetet is elfogadom.“

Mily lelki öröm tölthette el a már végnapjait élő nemes keblű férfit, midőn az általa hévvel védelt szabadság elve végre a főrendiházban is diadalmaszkodott!

Szabadelvű felfogása, mely egész lényét áthatotta s alkotmányos törvénytisztelete gyakran összeütközésbe hozta a szintén komáromi apátplebánossal, Molnár János hírhedt néppárti vezérrel, akit a törvényellenes elkeresztelések miatt többször feljelentett s mint mondják, ezáltal különösen okot szolgáltatott Csáky minisz-

ternek az elkeresztelési rendelet kibocsátására, a mi a kath. klerus botor ellenszegülése folytán a polgári házasságra s a többi reformtörvényekre vezetett.

1875-ben az enyingi kerületben országgyűlési képviselővé is megválasztott s mint ilyen főleg a közoktatásügy körül tett szolgálatokat.

Sokféle egyházi és polgári hivatala mellett az irodalommal is foglalkozott s különösen 1870 ig sok politikai, szépirodalmi és egyházi lap számára dolgozott.

Kiváló előszeretettel foglalkozott a régészettel és könyvgyűjtéssel. Könyvtárát, melyben majd minden európai irodalom képviselve van, 40,000 frt értékre becsülik, érem- és régi pénzgyűjteménye pedig, melyet a pápai főiskolára hagyott, 3000 drbot tartalmaz.

Mint ember, minden külső fényelgéstől idegen, puritán egyszerűségű, közszeretetlen álló egyéniséggel bírt.

Temetése nov. 5-én ment végbe óriási részvétel mellett. Szász Károly püspök mondott imát és beszédet. Jelen volt Tisza Kálmán főgondnok s Kiss Áron püspök is.

Áldás kísérelje a kihült drága hamvakat!

B. L.

Fontos dolognak tekintem ezt, tekintettel azon sokfelől felhangzó panaszra, mely főként évekket ezelőtt, a magyar hazában szertejáró colporteur-ök baptistáskodását illetőleg felhangzott, s mely bizonyára még sokszorosan erősebb lesz, ha a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvényünk immár életbe fog lépni.

2. *Karolják fel lelkészeink, a mit különben egyházi törvényünk 98—100. §-ai egyenes kötelezőkké is tesznek, a szegények és árvák gondozásának ügyét.*

A hol a szegények nyomorának enyhítésére, vagy az árvák istápolására jótékony intézetek, árvaházak, vagy általában bármiféle humanizáló férfi- vagy nőegyletek állanak fenn: érvenyesítsék ezekben lelkészeink hivatali állásuk minden befolyását, hogy a pusztán humanitárius, bár minden tiszteletet érdemlő törekvések a vallásos iránynak is bevitelével magasabb, belmissiói színvonalra emeltessenek, mintegy megszenteltesse. A szegényeknek és árváknak ilyen humanitárius irányú, majd belmissiói gondozása önként és természetesen arra vezeti lelkészeinket a lelki gondozás szélesebb körben való gyakorlására is, a mi immár életkérdéssé válik új viszonyaink között egyházunkra nézve.

3. *Szegődjenek be lelkészeink a mértékleteségi ügy apostolaiává.*

Hirdessék tehát szöszékből, felolvasásokban a mindinkább terjedő mértéktelen pálinkaivás egészségügyi, szellemi, erkölcsi és lelki károkat okozó, kiszámíthatatlanul veszélyes hatását. Hasson értekezletünk oda, hogy jelenjenek meg e kérdéstről népies nyelven írott, de a dolog mélyén járó füzetkék, melyek aztán hatoljanak be népünk minden rétegébe, hogy az eszméljen föl s térjen vissza a lejtőről addig, míg ezt tenni ereje van.

4. *Nagyobb városokban — a mi nálunk új dolog volna — hassanak oda lelkészeink, hogy akár már meglevő, akár az e célra külön felállítandó nőegyletek vegyék át a leányszerződőt, sokszor a legnagyobb erkölcsi vészt terjesztő intézetek munkáját annyiban, hogy azok adjanak helyet csekély pénzért a hely után járó leányoknak, hol nekik való pénzkereső munkával tölthessék idejüket addig is, míg valamely családnál elhelyezést találnak.*

Az illető egyletek aztán bármely tisztességes nőt, vagy akár férfit is megbízhatnának az ilyen intézetök közvetlen vezetésével; és bizonyos az, hogy ezen belmissiói munka behozatalával sok szegény nő erkölcsi bukását előznők meg, és ha a cselédkérdés hazánkban is szociális kérdéssé kezdi magát kinőni, ezen belmissiói munka

behozatalával, ezen kérdésnek súlyos nyomása is bizonyos mértékig alábbszállhatna, vagy legalább semmi esetre sem növekednék.

5. *Épen így a vándorló mesterlegények — a szociáldemokrácia ez örökké mozgó ügyvivői — számára a minden erkölcsi és anyagi nyomort tenyésztő, sokszor igazán lebujszerű beszállók helyett állitassanak a nagyobb városok lelkészei, a német Herberge zur Heimat-ök mintájára, szolid alapokra fektetett munkás beszállókat.*

Igen erősen meg vagyok arról győződve, hogy ezen intézmény eszméjét iparosaink karolnák fel legörömostebb, s lelkészeinknek csak meg kellene indítani az áramlatot és ez a nagyfontosságú munka kellő felügyelet mellett igen könnyen haladna tovább.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

A foglyok lelki gondozása, a gyermek-isten-tiszteletek tartása, a vasárnap méltó megünnepeletése, a gyülekezeti tagoknak, főként pedig a betegeknek látogatása már nem belmissiói, hanem lelkipásztori teendői a lelkésznek, melyekre hát nekem legfőntebb csak rámutatni lehet feladatomban, mint a melyek aztán egészen természetesen csatlakoznak lelkipásztori tevékenységünk munkái közül az elsorolt öt, különböző irányú, de mindig egy célú, Isten anyaszentegyházát szolgáló belmissiói munkához.

Ki tudnám fejteni, hogy a jelzett belmissiói munkák mennyiben járulnának hozzá lelkészeink munkája sikerének minél nagyobb mértékben való biztosításához s egyházunk tagjai egyháziasságának emeléséhez, de mert ezt itt nem tekinthetem feladatomban, ismételve rámutatván még azon elvitázhatatlan tényre, hogy az általam jelzett belmissiói munkák mind igénybe veszik s igénybe is akarják venni a világi elem segítő támogatását, sőt a nélkül részben még csak el sem is képzelhetők: egyszerűleg tisztelettel ajánlom véleményes munkálatom pontjait a mélyen tisztelt közgyűlés megvitatása alá.

Csiky Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A kolozsvári ev. ref. theologiai intézet felavatása.

A Szász Domokos erdélyi ev. ref. püspök alkotó elméjében megfogalmazott eszme, a kolozsvári ev. ref. theologiai intézet, immár valóság lőn s fenséges külalakjával hirdeti azt, miként a szilárd elszántság legyőzi az akadályokat s az erős hit romokat is viruló édenné képes átvarázsolni.

E hó 3-án avatta fel Erdélynek ez idő szerint legboldogabb embere, Szász Domokos, azt a sok küzdés és

verejtékhullatás után létrehozott épületet, mely arra van hivatva, hogy az evangéliumi világosság öratornya, a lelkiismereti szabadság védbástvája s a munkás hazaszeretet zászlóvivője legyen s ez örök és szent eszméket ápolja, ápolva terjeszse s terjesztve diadalra segítse.

Feszty Gyula műépítő terve s Herczeg Lajos kolozsvári főmérnök műszaki ellenőrzése mellett készült a hit- és tudomány terjesztésére szánt eme diszes palota, melynek 28'6 m. hosszú főhomlokzata Kolozsvár legmodernebb terére, a Trencsin-térre, a nyugati szárny (64'3 m.) a postakert-utczára, a keleti (45'1 m.) a Bánffy-telekre néz. Délnyugati sarkán toronyszerű kupola díszel, melynek ormán vigan lengett a háromszinű magyar nemzeti lobogó, mint valami győzedelmi jel. Az intézet falai közt szeptember 22-én legkegyelmesebben megjelent koronás apostoli királyunk ő Felsege is és ez alkotás láttára örömeinek s meglegedésének adott kifejezést. Most pedig november 3-án egybesereglettek ezen palota dísztermébe a hazai ev. ref. egyetemes konvent országos nevű kitünőségei, négy püspök, számos esperes, a testvér theologiai akadémiák küldöttei, sok lelkész, tanító, másrészt világi nagyságok, megannyi tekintélyes oszlopai hazánknak, egyházunknak, a tudománynak és közművelődésnek, mint Tisza Kálmán konventi elnök, Bánffy báró kormányelnök, Wlassits kultuszminiszter, dr. Kuun Géza gróf, Zsilinszky államtitkár, báró Vay Béla a főrendek elnöke, Leövey miniszteri tanácsos, dr. Lengyel Béla a budapesti egyetem rektora, számos egyetemi tanár, tudós; meg a hadsereg részéről Hild Gy. altábornagy, Schlacher vezérőrnagy, Petrovics ezredes, és még a legfényesebb női intelligencia, egyen-egyen és összesen az ország kulturájának s létérdekeinek teljesen méltó és hű képviselői. Csak a tisztántúli egyházkerületből magából tiznél többen voltak jelen, úgymint: a köztisztelettől környezett ősz pátriárka Kiss Áron püspök élén Tóth Sámuel konventi jegyző, Szabó János, Széll Kálmán, Kiss Albert, gróf Dégenfeld József, György Endre, Horthy István, Isaák Dezső konventi tagok, dr. Erdős József, dr. Öreg János, dr. Bartha Béla akadémiai professorok.

A felavatási ünnepség puritán egyszerűséggel, a 12 pontozatban megállapított program szerint folyt le. Különösebben hatott a jelenlevőkre Szász Domokos püspök alkalmi könyörgése, mely úgy tartalmi mélységével, mint szívhez szóló hangjával és előadásával méltó volt mind az ünnepélyhez, mind az imádkozó püspökhöz; továbbá Tisza Kálmán konventi világi elnök üdvözlő beszéde, melyben az új intézet nevelési és oktatási irányelveit, feladatát és célját tüntette fel, evangéliumi református szellemben, érthetően, meggyőzően, határozott és férfias hangon. Figyelemmel hallgatta a közönség Molnár Albert gyakorlati theol. tanár beszédét is, melynek jellegéje Ján. ev. 18, 36-ból kiszakítva ezek a szavak voltak: „Jézus monda: Az én országom nem e világból való.“ E beszédekről a hírlapok is több-kevesebb hűséggel megemlékeztek s mi feleslegesnek tartjuk azokat most részletesebb kritika kíséretében jelezni; úgyis, ha nyomtatásban megjelenének, foglalkozni fogunk velök. Am jelenleg, az ünnepi örömben ne vegyüljön egyetlen hang se, a mely akármely körben vagy irányban is zavarólag hathatna. Hadd örvendezzenek az örvendezők egytől egyig víg örömmel. Az intézet helyiségeinek berendezését is hagyjuk ezúttal észrevétel nélkül; sokszor fog még úgyis szóba kerülni ennek az új intézménynek az ügye, akkor majd alkalmbbá válhatik a jóakarató kritika innen is, másunnan is. Meglepett mindenkit a díszterem emelvényén elhelyezett

szemléltető térkép „Az erdélyi ev. ref. egyházkerület domborművű térképe“, a mely feltünteti azokat az alkotásokat, melyek a Szász Domokos püspöki kormányzása időszakában, a mai napig létesültek. Látva ezeket a némán is beszélő tetteket, őszinte elismeréssel, rokonszenvvel és bizodalommal kell adóznunk az iránt a kiváló tevékenységű férfiú iránt, a kinek szívét, lelkét, egész valóját szünetlenül a nemes munka, az alkotás gondolata tölti el, mozgatja, hajtja és élteti. Voltaképen ez intézet is az ő vágya megvalósulásának, esdő fohászai meghallgattatásának monumentuma.

Egyénileg az ünnepség lefolyásáról az eddig jelzett és érintett mozzanatokon kívül még egyebet is fel lehetne említenem, mindez azonban nem tartozik a dolog lényegére. A lényeges dolgok viszont olyan természetűek, hogy azoknak az ezen ünnepség elbeszélésével kapcsolatos taglalását sem időszerűnek, sem gyümölcsözőnek nem tarthatjuk. Így hát folytatólagosan még azt jegyezzük meg, hogy a felavatás után két óraker a városi vigadó nagytermében 300 terítékű ebéd volt, melyet Szász Domokos püspök adott a konvent és a felavatási ünnepélyre küldött hivatalos képviselők tiszteletére. Az ebéd alatt, néhai Papp Gábor dunántúli püspök halálára való tekintetből zene nem volt. Annál bővebben folyt a szóáradat, a sok lelkes és hazafias pohárköszöntőben, a minőket pusztán programszerűleg tizennyolczat mondottak el. Nagy hatást tett a kormányelnök köszöntője ő Felsegére a királyra, Szász Domokosé a két jelenlevő miniszterre, Wlassitsé az új intézetre, Szász Gerőé Tisza Kálmánra s Tisza Kálmáné az intézet alapvetőire s jövőbeli fejlődésére, Hegedüs Sándoré a kolozsvári egyetem bölcsészeti tanári karára, dr. Kuun Géza grófé a theologiai akadémiák jelenlevő képviselőire. Másnap 4-én két óraker Szász Domokos püspök ismét gazdag ebédet adott a központi szálloda dísztermében, melyre mintegy nyolczvan vendég volt meghíva. Itt a nevezett férfiakon kívül pohárköszöntőket mondottak még Kiss Áron és Kun Bertalan püspökeink, dr. Erdős József a debreczeni és Radácsi György a sárospataki theologiai akadémiák részéről és többen.

A kolozsvári ev. ref. theologiai intézet ezen felavatása tényével az ősz multu nagyenyedi ev. ref. akadémia caput mortuum lett. Csakis ennek romjain épülhet tovább és állhat fenn ez új alkotás, melynek most már kívánnunk kell: vivat, floreat, crescat!

Theologus.

Egyházkerületi egyházi értekezlet Nagyváradon.

Egy éve annak, hogy az egyházkerületi egyházi értekezlet tisztántúli ref. egyházkerületünkben megalakult. A szép reményekre jogosító intézmény, a mely egyházi érdekeinknek társadalmi téren és eszközökkel leendő szolgálatát s előmozdítását, az egyházat közelebről érintő kérdések megvitatását s a hivatalos egyház döntésére szükséges előkészítését, az egyház s egyházi intézményeink iránt való érdeklődés felébresztését tűzte feladatául, — most, a reformáció emléknapiján, október 31-én Nagyváradon tartotta meg második évi rendes közgyűlését.

Az értekezleten nagy számmal jelentek meg az egyházkerület lelkészei s buzgó világi férfaink is. Ott voltak: Kiss Áron püspök, Lukács Ödön esperes, egyházi, Simonffy Imre polgármester, világi elnök, Szabó János, Széll Kálmán, Dávidházy János, Szabó Károly, Segesváry József, Sütő Kálmán esperesek, Zsigmond Sándor érte-

kezleti pénztáros, Ujfalussy Béla értekezleti főjegyző és alapító tag, Gulyás Lajos, Ferenczy Gyula értekezleti előadók, továbbá Kiss Albert lelkész, orsz. képviselő, Joó István középisk. felügyelő, Ritoók Zsigmond kir. táblai elnök, egyh. m. gondnok, György Endre tanácsbíró, dr. Farkas Antal egyh. ker. főjegyző, Némethy Károly n.-váradai főgondnok, Fráter Barnabás főszolgabíró, Pappszász Károly földbirtokos, Radácsi György theologiai, dr. Bartha Béla jogtanár. Ezekon kívül az „Órálló“ feljegyzése szerint megjelentek:

A *bihari* egyházmegyéből: Major Gyula, Bedő Károly, Nánássy Imre, Makay Károly, Zagya Gyula, Józsa Gábor, Csillag Lajos, Szigeti Elek, Szalay Pál, Lévy Mihály, Bögös Lajos, Kiss Antal, Csepelyi Menyhért, Kocsis József, Biró János, Hegedüs Ferencz, Karácson Imre, Falusi Károly, Doma Gyula, Szokolay Béla, Rigó Lajos, Zsigmond Ferencz, Nádudvary Lajos, Szemes László, Bugyi Mihály, Bugyi Sándor, Ungváry Gyula, Bokross Benedek, Séra Ferencz, Leelőssy Ferencz, Bélteki Géza, Szalai Pál lelkészek, Pazar Kálmán, Konrad Géza segédlelkészek, Domokos Károly vallastanár, számos tanító, presbiter és egyházi gondnok.

Békés-bánati egyházmegyéből: Garzó Gyula, Tatár János, Szilágyi Márton, Dombi Lajos, Kéry Kálmán, Darabos Sándor, Kun Béla, Somogyi Lajos, Futó Zoltán, Szabó János lelkészek, dr. Imre József presbiter H.-M.-Vásárhelyről, Szabó Béla Körös-Tarcsáról, Rácz János Gyuláról s.-lelkészek.

Beregi egyházmegyéből: Janka Gyula, Kallós Tivadár, Simon Andor, Batta Ferdinánd, Szabó Pál, Vigvári Mihály, Bereczky József, Vajas Sándor, Barta József, Körössy Sándor lelkészek, Almási Sándor, Simon Károly, Mező Ferencz világi képviselők.

Ermelléki egyházmegyéből: Szathmáry Sándor, Bányai László, Vecsei Sándor, Bán Sándor, Fazekas Imre, Végh József, Magyarai Gábor, Torma Károly lelkészek, Bessenyei Ferencz, Ablonczy Sándor, Sácz Elek, Borsos István, Molnár János s.-lelkészek.

A *debreczeni* egyházmegyéből: Némethy Lajos, Bélteki Lajos, Szécsi István, Szabó József, Varga Bálint, Miskolczi László, Biber József, Szele György, Báthori István, Nagy Lajos, Elek István, Vértesi Mór, Révész Mihály lelkészek, Zih Sándor, Csutoros Elek s.-lelkészek, Récsy István, Bélteky Lajos, Nemes Ferencz jegyző.

Heves-nagy-kúnsági egyházmegyéből: Harsányi Sándor, Szabó Sándor, Zoványi Jenő, Török Imre, Kutas Bálint lelkészek.

Felső-szabolcsi egyházmegyéből: Marton Gyula, Bakos Pál, Vas Mihály, Szikszay András, Rácz Gyula, Porzsoit Ádám, Ormós István, Mózes András rendes-, Rácz Kálmán segédlelkész.

Nagy-szalontai egyházmegyéből: Dr. Márk Ferencz, Nagy Imre, Sipos Imre, Dobrai Ferencz, Győri József, Kozma Zsigmond, Kiss György, Nagy Sándor, Bán József, Csiha Márton, Budai János, Szikszay Lajos, Patóh Károly, Hadházy Kálmán, Bagdi János, Nyeste István, Ónodi János, Nagy Elek, Bernát Lajos lelkészek.

Szatmári egyházmegyéből: Tabajdi Lajos szatmári lelkész.

Máramaros-ugocsi egyházmegyéből: Szikszay Zoltán m.-szigeteli lelkész.

Nagyvárad város polgársága felekezeti különbség nélkül, még a premontréi-rend is, szives vendégszeretettel ajánlott fel szállásokat az érkező vendégeknek. A vendégek nagy része már okt. 30-án megérkezett, mikor este 6 óra tájban az értekezlet tagjai a városháza

termében gyülekeztek össze, a hol *Némethy* Károly egyházi főgondnok üdvözölte őket az egyház és város részéről. Ugyanezen napon este ismerkedő estély volt, a mely alkalommal Lukács elnök Kiss Áron püspökért, Csák Máté elnök Lukács és Simonffy elnökökért, Sulyok István lelkész a vendégekért, Eröss Lajos lelkész, az „Ébresztő“ szerkesztőjeért, Tóth József s. lelkészért, dr. Várady Bartha Béláért, Vas Mihály Radácsi Gy. sárospataki tanárért emeltek poharat.

A következő napon, okt. 31-én isteni tiszteletre gyűltek össze az értekezlet tagjai az újvárosi renovált templomban, egyuttal ennek felavatására is, ahol Szabó János békés-bánási esperes mondott igen szép és kiváló szónoki sikerrel előadott beszédet, Lukács. ev. 10. r. 2. v. alapján! Isteni tisztelet után vette kezdetét az értekezlet közgyűlése a vármegyeház üléstermében, a mely a zsufoltságig megtelt értekezleti tagokkal és más érdeklődőkkel. A gyűlést Lukács Ödön elnök nyitotta meg, élénk színekkel vázolván a lefolyt év főbb eseményeit, az egyházi értekezlet abból folyó teendőit s kegyelettel adózott az időközben elhunyt értekezleti világi elnök, nagy alapító s ritka buzgóságu protestáns férfi, Kovács Ferencz kir. tanácsos, akadémiai tiszteleti tag, valamint Ujfalussy Sándor egyházm. gondnok, főispán emlékének. Egyuttal bejelentvén, hogy Görömbey Péter és dr. Bacsoni Lajos jegyzők e tisztről lemondottak, Ujfalussy Béla mellé, a jegyzői teendők vitelére, a gyűlés megegyezésével Sulyok Istvánt és dr. Bartha Bélát kérte fel.

A közgyűlés határozata folytán úgy az elnök megnyitó beszéde, mint Szabó János alkalmi egyházi beszéde kifognak nyomatni. Az időközben elhunyt értekezlet tagok emléke a jegyzőkönyvben örökített meg. A világi elnök megválasztását, miután nincs kellőleg előkészítve, Lukács elnök a jövő közgyűlésre kívánja halasztatni, a mi Széll Kálmán és Garzó Gyula pártoló s dr. Márk Ferencz ellenző felszólalásaik után, határozatba is ment. Az üresedésbe jött 4 női választmányi tagsági hely közül kettő betöltését a jövő évi közgyűlésre halasztották, kettőt pedig Isaák Dezsőné és Uramovics Sándorné megválasztásával töltettek be. Férfi választmányi tagokká Puky Gyula kir. táblai elnököt s dr. Bartha Béla jogtanárt választották meg. A jegyzői állások végleges betöltését szintén a jövő évi közgyűlésre halasztották.

Az értekezleti közgyűlés egyik fontos tárgya következtet ezután, t. i. a nagy választmány által beterjesztett ügyviteli szabályzat tárgyalása, melynek egyrészét fel is olvasták, az egésznek tárgyalását azonban Zoványi, Garzó, Lukács elnök és Kiss Albert felszólalása után mellőzték s általában elfogadták.

A program szerint *Csiky* Lajos debreczeni theol. tanárnak a *belmissioról* szóló kimerítő dolgozata került tárgyalás alá, melyet a közgyűlés egész terjedelmében elfogadott s kivételét a nagy választmányra bizta. E dolgozat lapunk élén egész terjedelmében olvasható.

Utána *Ferenczy* Gyula krassói lelkész szabad előadása következett az *egyházak anyagi ügyeiről és az egyházfentartási alapról*. A birtok arányában való egyházi adóztatást javasolja az állami adó alapján a mely forrásból, az egyes egyházak szükségének fedezésére egy országos közpénztár létesítenék. A radikális, de sok figyelemre méltó és alapos indítványhoz többen hozzászóltak. Kiss Albert és György Endre az 1848:XX. tcz. végrehajtását szorgalmazzák, György Endre erre a mostani időt és hangulatot kedvezőnek

is találja, mire a gyűlés Zoványi Jenő felszólalása után kimondotta, hogy az említett törvényzikk végrehajtása érdekében mozgalmat indít meg s e tekintetben javaslat-tételével György Endrét, Kiss Albertet, dr. Bartha Bélát és Ferenczy Gyulát bizta meg.

A kiküldött pénztárvizsgálók (György Endre, Vas Mihály és Janka Gyula) jelentése szerint, az értekezleti pénztár bevétele volt 825 frt 16 kr., kiadás 45 frt 13 kr, maradvány 780 frt 3 kr. Hátralék 16 frt. Zsigmond Sándor pénztárnoknak a felmentés elismerés mellett megadatott.

E gyűlés után 2 órakor bankett következett, a hol Kiss Áron püspök a királyért, Szabó Károly esperes Kiss Áron püspökért, utóbbi ismét Sal polgármesterért, Ritoók Zsigmond kir. táblai elnök nagy hatással a ref. papokért, Nagy Sándor lelkész Szabó Jánosért, Szemes László Ritoókért, Zoványi J. Lukács elnökért, Lukács a világiakért, különösen Simonffy Imréért, Simonffy Váradért, különösen Sal polgármesterért, Ujfalussy Béla a ref. nők és honleányok mintaképeért, Tisza Kálmánéért, dr. Bartha B. a nváradí egyházért, Sipos Imre György Endréért, Dézsi Géza hirlapíró a protestantizmusért, Kun Béla lelkész Szabó Károly esperesért, és Tóth József s. telkész a ref. népért mondtak áldomásokat.

Ebéd után a gyűlés tovább folyt, midőn Gulyás Lajos kisújszállási lelkész értekezett alaposan a lelkész-képzésről, a leendő lelkészek elméleti és gyakorlati kiképzéséről. Az általa kifejtett elveket elfogadták s azok gyakorlati keresztülvitelének előkészítésére egy 6 tagból álló bizottságot küldtek ki Szabó Károly esperes elnöktete alatt, melynek tagjai az előadón kívül Szabó Károly, Lukács Ödön esperesek, Balogh Ferencz, Csiky Lajos és Erdős József dr. theol. tanárok. Ökrös Mihály molnár javaslatát vallásérkölesi összejövetelek iránt a választmányhoz utasították. Garzó Gyula felolvasása a diakonusi intézményről a jövő évi közgyűlésre maradt, a mely Szatmáron fog megtartatni.

Végül az elnök a váradi ref. egyháznak, Nagyvárad városának s a megyének szíves vendégszeretetökért, Szabó János esperesnek pedig a szép alkalmi beszédért mondtott köszönetet s a közgyűlést berekesztette.

A nagyváradí közgyűlés kétségkívül impozáns megnyilatkozása volt felekezetünk erejének, az egyházunk iránt való meleg ragaszkodásnak és hitbuzgóságának, főleg lelkészeink részéről, a kik igen szép számmal jelentek meg. Elmondhatjuk tehát, hogy az intézmény mindjárt életműködése kezdetén úgy külső hatás, mint a belső tevékenység, a létkérdéssel összefüggő eszmék érlelése tekintetében célját érte, sikerrel működött.

Vannak azonban olyan jelenségek is, a melyeket, bár kedvetlenítők, észre kellett vennünk s itt sem hallgathatunk el.

Az egyik az, hogy Nagyvárad városa, t. i. a hivatalos város, feltűnő tartózkodással vett részt az értekezleti ünnepegekben, Biharvármegye pedig egészen távol maradt azoktól. Tudnunk kell pedig, hogy Biharvármegye magyarságának túlnyomó része egyházunkhoz tartozik, a mit még a másfelekezeti hivatalos intézőknek is respektálniok kell.

A másik kedvetlenítő körülmény az, hogy református főuraink közül senki sem vett részt az értekezleten, sőt oly főrangú hölgyek mondtak le a választmányi tagságról, a kiknek egyháziassága és hitbuzgósága minden kérdésen felül áll.

Hogy mi idézte elő ezeket a körülményeket, mi

nem tudjuk, de nem is kutatjuk. Annyit azonban konstatálnunk kell, hogy az értekezlet ügyeinek intézése már a fentebb említett jelenségek miatt is fokozott tapintatot és óvatosságot igényel, nehogy a szép jövővel kecsegtető intézmény fejlődése akadályokra találjon. E szempontból semmikép sem helyeselhetjük azt, hogy a világi elnökség betöltése a jövő évi közgyűlésre halasztott, mert ezzel teljesen elveszítjük egy évi üdvös munkásság eredményét, a mit egy arra való tekintélyes és buzgó világi férfiutól, az értekezlet ügyének előmozdítása érdekében, a jövő közgyűlésig is várni lehetett volna.

A közgyűlés nem minden; az csak felmutatása egy évi folytonos munkásság eredményének. Ha tehát időközben nem munkálkodunk, nem lesz mit felmutatnunk s a közgyűlés könnyen pusztá czeremoniává törpülhet.

KÜLFÖLD.

Amerikai specialitások.

Fenti, sokat mondó címet tévén cikkem frontjára, szinte zavarba jövök, hogy Amerikának egyházi és társadalmi életében oly igen bőven feltűnedező specialitások, sajátos jelenségek közül melyiket tegem ezuttal megbeszélés tárgyává. Kétségkívül legháladatosabb tárgy volna szólni valamit az amerikai házasság életéről (házasságkötés, felbontás, állam és egyházhoz viszonya), még ha mellőzném is ama kacagató jelenségek előadását, miket otthon a vén Európában a határozott lehetetlenség vagy az amerikai nagymondás vádjával szoktak illetni és megbélyegezni, de a melyek csak az itteni viszonyokkal való teljes ismeretlenség miatt tűnnek föl első tekintetre valószínűtlenségeknek, egybevetve azonban az amerikai sajátos viszonyokkal, teljesen és igen könnyen megérthetőek.

Szólok inkább ezuttal egy másik, igen érdekes tárgyról, nevezetesen az amerikai egyh. megyei gyűlések lefolyásának mikéntjéről, természetesen a ref. egyházak köréből.

Itt mindjárt fölmerül azon kérdés tisztázása, hogy vajjon van-e Amerikában egyh. megye, van-e kerület, konvent és zsinat? Hát van is, nincs is! Legalább otthoni értelemben véve itt egyh. megye nem létezik. Először is nincs esperes, nincs egyh. m. főgondnok, nincsenek egyházi és világi tanácsbírák, nincs egyházmegyei tisztikar, s a mit legelőbb kellett volna említenem, nincs püspök.

Es azért mégis van egyházmegye. De hát kik alkotják ezt? Igen egyszerű: minden önnálló ref. gyülekezet 2 tagu küldötte, a lelkész s egy választott presbyter! Ki vezeti a tanácskozást? a gyűlés elnöke, kit minden alkalommal külön választanak (évben egyszer van egyh. m. gyűlés), s ki mandátumát a következő egyh. m. gyűlésig viseli (rendkívüli gyűlések nem jönnek számba). Főjegyző, illetve titkár szintén így választatik, aljegyző pedig csak e gyűlés tartamára. Az elnökség nem kettős. Az elnök készíti elő és vezeti a gyűlést, mely adminisztratív dolgokkal absolute nem foglalkozik, hanem pusztán csak a gyülekezetek hitéletét érintő ügyeket tárgyalja. Egyh. m. gyűlések alkalmával mindig választatnak egyes bizottságok, (gyakran nőkből állók) melyeknek feladata a gyűlés lefolyásáról hü képet adni a különböző lapokban. Így p. o. a legutóbbi,

Clevelandban tartott egyh. m. gyűlés alkalmából egy öt tagú ujságírói bizottság választott. Két lelkész ellátta referádákkal a clevelandi világi lapokat, egy a német egyh. lapot, a Kirchenzeitungot, egy az angol, a Christian World-t, egy pedig a Reformed Record and Messengert. Ennek meg van az az üdvös eredménye, hogy az egyházi ügyek iránt melegen érdeklődő nagyközönség — melynek kezeihez nem juthat el a jegyzőkönyv — pontosan és kimerítően értesülhet a gyűlés lefolyásáról.

Adminisztratív dolgokkal tehát az amerikai egyh. megyék nem foglalkoznak. A mi ezt illeti, adminisztrálja minden egyh. község külön magát.

Látni való ebből, hogy az amerikai prot. egyházak mindenike úgy szólván teljesen különálló, önmagában befejezett organisatiót, egészen független congregatiót képez, mely önhatalmulag kormányozza magát, vesz és elad egyházi telkeket, épít templomot, és iskolát — a fölttes hatóság minden megkérdése nélkül!

A lelkész — ha szabad e szót használnom — korlátlan basa a maga territoriumán, hova beleszólási joga semmi féle paptársának sincs. Szóval a szabadság elve még egyházi terén is a legszélsőbb mértékben kifejezésre jut, mert mint az amerikai erőteljesen hangsúlyozni szokta: Isten országába nincs személyválogatás, szegény volna tehát, ha Isten szolgálói között ez meg volna!

Ezen szabad helyzetnek, — melyet mindig inkább szélesíteni és tágítani, mintsem összébbvonni akarnak — végtelen sok előnye alig sorolható elő. Szabad fejlődést, korlátlan mozgást, biztosít ez minden anyae gyház részére természetesen a tiszta prot. hitelnek szem előtt tartása mellett. Mennyi papirt, tintát, nyomdaköltséget megkimélnék az egyes egyh. községek és az egyetemes egyház! Azt a rengeteg pénzt, mit otthon eladminisztrálnak, mily gyümölcsözően tudják itt elhelyezni bel- és pogány missiói czélokra! Mi előttünk ismeretlen fogalom a közigazgatási lelkészi gyám, domesticális, egyh. megyei, egyh. kerületi stb. pénztár! Lelkészi nyugdíjjal sem kell magunkat megterhelnünk valami nagyon, mert minden biztosító intézet az összes lelkészeket felényi áron biztosítja, mint más halandót. Szinte kedve jön az embernek magát bebiztosítani. (E félaras kedvezményt különben minden téren élvezik a lelkészek. Összes vasutakon állandó féljegyünk van, szállodában féláron hálunk, s egy kereskedésben elég csak hivatalunkat megnevezni, hogy 20% engedményt kapjunk a legcsekélyebb ellenvetés nélkül!) Még egyes gyülekezetek lelkészválasztási ténykedései sem képezhetnek alapot egyh. megyei beavatkozásra azon egyetlen esetet kivéve, ha zavaros viszonyok és maga az illető egyh. község kívánják a beavatkozást. Látható ebből, hogy bizony az egyházi felügyelet itt szerfelett laza, a mennyiben az egyes egyházak fölött álló egyh. hatóság létezésének hiánya — mely itt különben is csak morális eszközökkel dolgozhatna, mivel a polgári hatóság semmiféle esetben sem nyújt támogatást egyetlen felekezetnek sem — megóvatlanul hagyja úgy a gyülekezetnek, mint a lelkésznek érdekeit. (Parochiák betöltésénél sem folyik bele a választásba az egyh. m., abban az esetben azonban, ha képesítő nélküli egyént választanának meg valahová, hát azt nem fogadná be a maga területébe, s akkor az illető lelkész nem ismertetné el az államtól fölszentelt papnak, s mint ilyen nem is végezhetne államérvényes cselekedeteket.) Ez a magyarázata annak a körülménynek is, hogy Amerikában ritka a lelkész, ki állomáshelyén 10—15 évet töltene. A lelkészi hiva-

talok folytonosan újakkal töltenek be, a ki ma Kansasban szolgál, megeshetik, hogy holnap meghívást kap 3000 mérfölddel továbbra, valahova Californiába. Sőt az is egyáltalán nem ritka eset, hogy ha valamely papot megkedvelnek, számára külön templomot építenek, s bebútorozzák azt a paplakkal egyetemben maguk az egyháznak nőtagjai. Így történt ez p. o. a chikágói 14-ik német ref. lelkésszel, a csak nemrégiben elhunyt dr. Irvinggel, ki 16 éven keresztül a presbyterian egyház legkiválóbb lelkésze volt. Utóbb azonban dogmatikai vitába keveredett hírlapi úton az egyh. hatósággal, minek folytán kénytelen volt elhagyni állomását. Alig jött ez tudomására hiveinek, rögtön megkezdték az adakozást, egy az ő számára építendő templomra, minekutánna ök maguk is kiváltak a régebbi egyház kebeléből s követték papjukat, üresen hagyva a templomot, melyben azóta nem is tartatik istentisztelet. 8 hónap alatt fölépült az ő temploma s gyülekezete ma tűzbe-vizbe menne a tiszta kalvinizmus hitvallásért.

Maguk az egyh. megyék még csak lelkészeik névjegyzékét sem tudják számontartani a lelkészi hivatalok folytonosan váltakozó hullámozása miatt.

A prot. felekezetek élesen vannak egymástól elválasztva s az elválasztó inkább liturgiai, mint dogmatikai határvonalak mindenütt szorosan betartatnak. A 142 prot. felekezet mind bir Amerikában külön theológiával, külön seminariuumokkal, külön egyházi igazgatással s azt mondanom sem kell, hogy külön templomokkal. Így p. o. csak Clevelandban, e közel félmillió lakost számláló hatalmas német-angol városban 362 templom van, mintegy 60 felekezet szolgálatában. A lelkészek egymást nem ismerik, egymással nem is törődnek, kiki végzi a maga dolgát, lőt-fut saját baja után. A német ref. collegámmal (az angolok külön testületet alkotnak) egy hónapban csak egyszer jövünk össze papi konferentián, hogy egy hónap múlva ismét találkozzunk.

A presbyteriánok a reformátusokra (bárha hitelvi és administrationális tekintetben az összes prot. felekezetek között legközelebb állanak egymáshoz) féltékeny szemmel néznek s a világért még csak meg se pendítenék az uniót, nemcsak, hanem maga a presbyterianizmus öt árnyalatra szakadt szét, melyek mind önálló szervezettel, külön organisatióval bírnak: 1. old presb., 2. new presb., 3. united presb., 4. Presb. Church in the U. S., és 5. Presb. Church of Canada. Próbálná csak valaki közöttük forgozni az uniót! A ref. és presb. egyház közötti distantia illusztrálására csak egyetlen tény említék föl. Van nekem egy igen kedves barátom G. H. Devins presb. lelkész Newyorkban, kivélszerencsés ismeretséget kötöttem, hallván az ő magyar barát érzelmét. E tisztelendő barátom készséggel föl ajánlotta nekem az ő templomát, mely a newyorki magyar negyedben fekszik, magyar prot. isteni tiszteletek tartására, mit én szives örömmel vettem igénybe, valahányszor Newyorkba kellett mennem egyh. ügyben. A ref. angol missió (felettes hatóságom) értesülvén a presbyteriánokhoz való közeledésemről, rögtön féltékenykedni kezdett a n.-yorki prot. magyar egyház organiszási munkálatainak kezdeményezését illetőleg czélzások tétettek előttem, hogy van N.-yorkban elég ref. templom! (Mint ép most veszem az értesítést n.-yorki lelkész barátomtól és olvasom is a Ref. Church Messengerben, a ref. missió hatóság utasította a n.-yorki lelkészt, hogy nov. 1-től fogva az istentiszteleteket a Suffolk str.-i német ref. templomban tartsa ezután!)

Devins barátom különben most Magyarországon utazik s kifejezte előttem óháját, hogy szeretne Debreczenbe is, az ősprtestantizmus eme hatalmas metropolisába ellátogatni s megismerkedni nagynevű theol. tanárainkkal, köztük Balogh Ferencz ural, kiről angol egyh. lapok utján igen sokat hallott s dr. Erdős J. ural, kinek analizisét a római levélről nagy figyelemmel olvasta át. Bármily őszinte barátsággal viseltessen is Devins ur iránt, az amerikai magyar ref. egyházak jövőjét s az idáig részben elért sikereket s az angol ref. missió további támogatását látnám veszélyeztetve, ha kollegiumunk vezérferfiái előtt őszintén fel nem tárnam, hogy amerikai ref. synodus absolute semmi közösséget nem tart a presb. atyfiakkal s az előbb kifejtett okok alapján határozottan rossz irányba magyarázná a magyar ref. egyh. hatóságnak a presb.-ismus képviselőjével való szövetkezését, mert e tény által föltételezve látná annak a valószínűségét, hogy mi a presb.-ok kezére akarjuk játszani már idáig is meglevő (s a ref. missió által nagy áldozatokkal alapított s föntartott) vagy legalább ezután keletkezendő egyházainkat. Ismétlem, bárha jól tudom, hogy Magyarországon hittestvéreink (s én magam is) a presbyterianizmussal legmelegebben rokonszenveznek, még sem kívánám, hogy az egyszerű udvariasság határain túl menjünk Devins ural szemben s ez által magunk iránt a gyanut felköltsük, vagy a hálátlanságnak csak látszatát is magunkra vonjuk attól a nemeslelkű s végre is tiszta református, tehát velünk teljesen azonos hitvalláson levő egyh. hatóságtól, mely tisztán irántunk való testvéri szeretetök ragadta meg nehéz időkben a kezdeményezés zászlóját, hogy az amerikai prot. (ref.) magyarságot ősei szent vallásának, az evang. szerint reformált magyar egyháznak — nem aspirálva a viszonzó érzelem legesekélyebb jelére, avagy még csak a honi egyet. magyar ref. egyh. köszönetnyilvánítására sem, — megtartsa!

Az itteni viszonyok alapos ismeretéből származó ezen őszinte soraimat — melyek a mi nagy ref. egyházaink jövőjébe s a biztosítását érintik — melegen ajánlom azon körök figyelmébe, hol Devins ur esetleg megfordul, — ha még nem volna késő!

Cleveland, O. 717. Kinsman str.

Harsányi Sándor,
ev. ref. misszionárius lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Főt. Kiss Áron**, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület nagyérdemű püspöke f. november hó 22-én éri meg *nyolczvanadik* születése napját. A köztisztletben álló agg főpásztort ez alkalomból a debreczeni ref. egyház ünnepélyesen fogja üdvözölni. A módok megállapítása felett legközelebb tanácskozások lesznek, s mint-hogy az ünneplendő püspök épen nov. 20-án a Budapesten tartandó egyetemes konventen lesz távol, a tisztelgés itthon valószínűleg nov. 18-án fog megtörténni. Isten segedelmét kívánjuk mi is az érdemes férfinak, hogy egyházunkat még sokáig bölcseséggel kormányozhassa!

— **A hódmezővásárhelyi** nagy népességű ref. egyházban a presbiteri közgyűlés egyházi elnökévé, Miklovicz Bálint legidősebb lelkész lemondása után, **Szeremley Sámuel** lelkész és jeles író választott meg.

— **Darányi Ignác** országgyűlési képviselő, a pápai ref. főiskola gondnoka, a ki a napokban földmivelésügyi miniszterre neveztetett ki, a pápai főiskola körében működő egyetemek részére 50 frtot adományozott.

— **A gályarabságot szenvedett** magyar ref. hittvalló lelkészek emlékére, mint t. olvasóink előtt ismeretes, özv. Hegyi Mihályné urhölgy kegyes adományából a debreczeni nagytemplom és kollégium közt fekvő u. n. emlékkertben csinos emlékoszlop állíttatott fel. E ténnyről értesülvén az „Unzer Haard“ cz. amsterdami egyházi lap szerkesztője, Nieuwenkamp ur, arra kérte levélben Simonffy polgármestert s egyházi főgondnokot, hogy az emlékoszlop fényképét részére küldje meg. A polgármester készséggel tett eleget a hitbuzgó holland kérésének, a mit az utóbbi udvarias levélben köszönt meg, megígérvén, hogy úgy a fényképet, mint az azzal együtt elküldött részletes leírást lapjában legközelebb közlé fogja tenni s a lap néhány példányát megküldi.

— **A budapesti egyetem** ifjúsága elszomorító képet kezd nyújtani magáról a nemzet előtt, a mely benne szokta keresni a jövő legfőbb biztosítékát, a fiatalság színét-javát, a haza reménységét. Az az ifjúság, a mely mindeddig folytonosan kiváló tanulmányoságát szolgáltatva annak, hogy a nagy nemzeti hagyományokon táplálkozik s azoknak a jövőben is fentartója és hordozója óhajt lenni, most egyszerre hátat fordítva a nemzetfentartó eszményeknek, a hazafias liberálizmusnak, belevegyül a pöffeszkedő és üresfejű feudal-arisztokrata és önző klerikális néppárti légáram parfüm- és tömjénszagú útjára s helyet enged kebelében a faj- és felekezeti gyűlölség legközönségesebb utcái alakjának, az *antiszemitizmusnak*. Erősnek tartottuk, de úgy látszik, hogy igazságos volt az az ítélet, a melyet legközelebb egy kolozsvári egyetemi tanár mondott a budapesti egyetemi ifjúság rovására, hogy t. i. a kolozsvári egyetem ifjúsága szorgalom és *komolyság* tekintetében messze túlszárnyalja a budapestit. Büszkék lehetnek az antiszemita úrfiak arra a helyeslésre, a melylyel a Magyar Állam kíséri mozgalmukat. — Megnyugvással konstatáljuk, hogy a mi akadémiai ifjúságunk egészséges közszelleme ily káros jelenségek nyilvánulását a maga körében már csirájában elfojtana.

— **Figyelemre méltó beszédek.** A kolozsvári theologiai fakultás megnyitási ünnepélyéről lapunk más helyén közlünk kimerítő értesítést. Szükségesnek találjuk azonban, hogy Tisza Kálmánnak, hitfelekezetünk egyik nagynevű főgondnokának és Wlassics Gyula vallás- és közokt. miniszternek ez alkalommal mondott beszédeit t. olvasóinkkal közelebbről megismertessük. Tisza K. az ünnepélyen mondott üdvözlő beszédjében kiemeli, hogy a korvent az által, hogy gyűlésének helyét ide (Kolozsvárra) tűzte ki, mintegy az új intézet fontosságát akarta méltatni s annak létesítése felett örömet kifejezni. E napot — ugymond — minden hazafias magyar ember ünnepnek tartja, mert ez intézet a tudomány és felvilágosodás fejlesztésének intézete, a mi pedig minden magyar ember érdeke, mert oly nemzeteknek, melyek számban nem nagyon erősek, csak e tulajdonokban: a tudományban és szellemi erőben való fejlettség adja meg létjogát. Fontos e feladat, melyre

a theol. fakultás vállalkozott, fontos lelkipásztorokat nevelni amaz egyház részére, mely nem hiában tartja magát a legmagyarabb egyháznak, mivel hívei közt alig van más, mint magyar ember, nevelni lelkészeket, akik a tudomány fegyvereivel meg tudják védeni az egyház tanait minden támadás ellen, nevelni úgy, hogy áldozatkészség, munkaszeretet, és tettek szükségességének tudatát vigyék magukkal, de vigyék a szabadelvűség szellemét is, vigyenek magukkal vizsgálódás és fejlesztés iránti fogékonyságot, de legyen lelkükbe beígtatva, hogy a fejlesztésnek az egyházi téren határa a biblia, a gyakorlati téren az, hogy nem szabad, hogy a kálvinista felekezetben nagy legyen azon ifjak száma, kik nem tartoznak felekezethez. Az itt nevelt tanárok is szolgálatot fognak tenni e tekintben. Lehetnek azonban ezek állami intézetek tanáraivá is, mert hitbuzgóságuk nem fog sérteni más felekezetűeket, mivel oly egyházból fogják meríteni e tanárok hitbuzgóságukat, mely más felekezetek érzelmeit s meggyőződését tiszteli. Végül üdvözlését s köszönését fejezvé ki az intézet létesítőinek, kívánja, hogy az intézethez fűzött reményeknél is nagyobb legyen az eredmény. Az ünnepély napján tartott banketten, hol Szász Domokos püspök szép beszédben a jelenvolt miniszterelnököt éltette. Wlassics v.- és közoktatásügyi miniszter mondott figyelemre méltó dolgokat. Örömet fejezte ki, hogy a közművelődés ily jelentékeny oszlopát láthatja, minő az új intézet. Szerinte nincs a valláspolitikának fontosabb része, mint a gapok. hivatása, sem a közoktatásügyi politikának, mint a tudományért lelkesedni tudó tanító és tanár. E két nagy gondolat lebeg amaz épület felett, kifejezésre jut az emberi művelődés két legnagyobb kincse a hit és a tudomány. Kíván az intézet működésének fényes sikert. Legyen az a református egyház tradícióihoz hű, mely mindig összeegyezteti a vallást és a hazaszeretetet, vigye diadalra a tanárképzésnek egyetlen arkanumát, a tudomány szeretetét. — Beszédét ezzel végezte: Jussón eszünkbe, hogy a magyar nemzet minden eszmenye kulturájában összpontosul. Vivat, floreat, crescat! Élteti az intézet alapítóit. — Végül kiváló érdekességénél fogva szoszerint közöljük ugyan csak Wlassics miniszternek azon beszédét, melyet a Szász Domokos püspök vezetése alatt nála tisztelgő erdélyi ref. egyházkerület küldöttségéhez válaszul intézett: „Köszönöm szíves megjelenésüket és biztosíthatom önöket arról, hogy a mi a jóindulatot és — lehet mondani — a lelkesedést illeti, az nem fog nálam hiányozni és nem is hiányozhatik, de nemcsak kötelességből, hanem azon kapcsolatnál fogva sem, a melyben csáládóm az egyházhhoz áll, mert hiszen nőm és leányom a református egyház tagja. (Eljenzés). De mint a közpálya férfja is bizalommal vagyok az egyház iránt, mert ismerem azokat a szolgálatokat, melyeket az evangelium szerint reformált egyház tett a magyar kulturának. Mondhatom azt is, hogy nagy tévedés az, mikor az állam és az egyház szétválasztásáról beszélnek. Ez teljesen szerencsétlen elv, a mely nem létezik sehol a világon, még Amerikában sem. — Mutathatok én olyan amerikai törvényeket, a melyekben benne van, hogy azt, a ki nem megy az istentiszteletre, ezzel büntetik. Az a szétválasztási teoria hozzánk csak egyes német tudósok munkáiból szivárgott át; de nem szabad a dolgot úgy érteni, hanem az állam és az egyház hatáskörét kell elválasztani. — Mi óhajtjuk a történelmi egyházakat dotálni és az állam segítségére megy az egyházaknak. Ez az a politikai elv, a melyet követni szükségesnek és jónak tartok. Ezt a valláspolitikát kép-

viseltem mindig és sokszor kimondottuk, hogy nem tabula rasat akarunk mi csinálni, Isten mentsen az ilyen egyházzpolitikától, hanem történelmi alapon kell állani. Ez a szempont, a mely engem vezérel. Es most még egyszer csak azt, hogy nagyon örvendek, hogy részt vehettem tegnapi, habár csak házias ünnepélyükön és gratulálok az egyháznak, melynek élén ilyen püspök áll!“ A miniszter szavai rendkívül kedvező benyomást tettek a küldöttség tagjaira.

— Tisza Kálmánról, kolozsvári beszédét félremagyarázva, azt hirdeti az ultramontán sajtó nagy ujjongások között, hogy a vallásszabadságról szóló s az országgyűlés mindkét háza által elfogadott törvényjavaslat már Tiszának sem kell, mert fél a felekezetnélküliségtől. Sőt az egyik lap nevetséges naivsággal reményét fejezi ki az iránt, hogy a király sem fogja szentesíteni e javaslatot, ha látja, hogy még Tisza is fél annak várható következményeitől. A mit pedig mondott, az nem egyéb, mint épen annak a meggyőződésnek kifejezése, hogy a felekezetnélküliség soha sem fog diadalmaskodni a protestáns hitbuzgóság felett. De hát, a mint Tisza Kálmán igen találóan jegyezte meg a képviselőházban nov. 8-án, mikor Vajay Tiszára hivatkozva támadta meg a törvényjavaslatot, a közéletben sok minden megtörténhetik az emberrel, még az is, hogy Vajayval és társaival egyetértsen, de a fenforgó esetben alaptalan az illetők öröme, mert hiába akarják szavait félremagyarázni, ma is a javaslat mellett szavaz.

— Görög katolikus egyházköztség szervezése és templomépítése érdekében mozgalom indult meg legközelebb Debreczenben. Varga László h.-böszörményi esperes-plebános a debreczeni r. kath. templomban nov. 7-én magyar nyelven misét mondott; utána pedig értekezletre gyűltek össze, hogy az egyházalapítás és templomépítés ügyében tanácskozzanak. Minthogy azonban csekély számmal jelentek meg, egyelőre abban történt megállapodás, hogy a városi hatóság kikérendő segítségével a görög kath. vallásukat összeírják, hogy az értekezletre mindnyájan meghívhatók legyenek. Az ő kálvinista Debreczen tehát a népesség szaporodásával, mindinkább elveszti régi kizárólagos ref. felekezeti jellegét.

— Klerikális törvénytisztelet. Lepsényi Miklós, a klerikális „Magyar Néplap“ hat hónapi államfogházra ítélt szerkesztője, a ki királlysértés miatt bűnhődik, december 1-én szabadul ki szegedi fogságából. Már, úgyszólván hetek óta készülnek a néppárti vitézek, hogy a martirt megfelelő ünnepélyességekkel fogadhassák. Meg is választottak egy 60 tagu rendező bizottságot; de meghívják az összes katolikusokat is a fogadásra, mely a nyugoti pályaudvaron fog végbe menni, hol babérkoszorút és aláírásokkal teljes diszes albumot fognak átnyújtani a heczczkáplán úrnak. — Jól jegyezzük meg ezeket! Ez tehát az a sokat hánytorgatott dinasztikus hűség és loyaltás; mi pedig az államfelforgató szabadkőművesek, a törvénytisztelető rebellesek vagyunk. Hát Lukácsiu urék aztán micsodák? Bizony csak épen olyan hazafiak, mint a néptanító néppárti klerikálisok!

— A tanulók előadó képességének hiányos voltáról győződött meg a kormány a tanker. főigazgatók, miniszteri biztosok és kormányképviselők jelentéseiből.

Ennek a bajnak orvoslása végett Wlassics miniszter 54,301. sz. a. 1895. okt. 8-án rendeletet bocsátott ki a főigazgatókhoz s megküldötte ezt egyházi főhatóságainkhoz is. E szerint az érettségi vizsgára álló ifjak egyrésze a megszerzett ismeretanyagot kellő formában és értelmes elrendezéssel előadni nem képes. A gondolatoknak és szavaknak szükségtelen ismétlése, az eszmenetnek felesleges kitérésekkel való félbeszakítása, a mondatszerkesztés és kifejezésmód formátlansága, sőt helytelensége, lassu, vontatott előadás, szaggatott és nehézkes beszédmod, az értelmi hangsúly elhanyagolása s más hasonló jelenségek, ifjaink feleleteiben gyakoriak. E hibák a tanulók értelmi fejlettségének fokát a hallgató előtt homályban hagyják. Ennek okait a miniszter főleg két körülményben találja fel. Egyik a helytelen kérdéses mód magán az érettségi vizsgálaton. Már egy előbbi 52,348/1890. sz. miniszteri rendelet szerint is kevés oly tanár van, kik a szóbeli érettségi vizsgálaton meg tudnák őrizni a tanulóval szemben a nyugodt megfigyelő állását. Folytonosan istápolják, útbaigazítják, aprólékos és közbevetett kérdésekkel segítik a felelőt, a mi miatt gondolkodó és előadó képességét nem érvényesítheti, s másrészt lehetetlenné válik az, hogy a vizsgáló bizottság a feleletről tiszta képet alkothasson. Az úgynevezett szájbamondás tehát mellőzendő. A másik ok az egész középisk. tanítás módja. A régi közli módszer helyére nem azért tették a közös, együttes foglalkoztatást, hogy az előadóképesség elhanyagoltassék. A baj létezése arra mutat, hogy sok tanár a kérdező tanítás mellett elmulasztja azt a számos alkalmat, melyeket a már megmagyarázott és feldolgozott anyagnak áttekintő összefoglalása az összefüggő előadás és elbeszélés gyakorlására nyújthat. Erre a célra különösen alkalmasnak tartja a rendelet az olvasmányokat, a történelmet, de a természettudományokat is. Végül az önképzőköröket is fel lehet használni arra, hogy a tanulók fokozatosan belevezetessenek a szabad előadásba s általában bátor fellépéshez szokjanak.

— **Az unitárius történetírás legújabb remeke.** Néhány megjegyzés Kanyaró Ferencz „Unitárius történetírás és kálvinorthodoxia” című munkájára. Különlönyomat a „Debreczeni Prot. Lap” 40—43. számaiból. Irta Révész Kálmán. Debreczen, „Csokonai” nyomda és kiadó részvénytársaság nyomása. 1895. — Méltó válasz e fűzet tartalma Kanyaró Ferencz munkájára, messze felülmulván ezt, egyes erőteljes kifejezései mellett is, hangjának tisztaságával, nemes érvelésével. Lapunk olvasói bizonyára figyelemmel olvasták át Révész K. barátunknak e fűzet címében jegyzett cikkét, melynek közlését csak két héttel ezelőtt fejeztük be. Olvasván annak rengeteg olvasottsággal írt fejtegetéseit, melyekben saját fegyvereikkel veri meg az unitáriusokat, igazán örülhetünk, hogy az értékes munkálat különlönyomatban is megjelent. Gratulálunk írójának.

— **Ujabb adományok bölcsészeti fakultásunk javára.** A kollegiumi pénztári hivatalba e hó 7-én Bányai Sándor h.-m.-vásárhelyi tanár ur az alábbi kimutatást küldte be a h.-m.-vásárhelyi egyházban a bölcsészeti kar felállítására javára fogantatosított újabb gyűjtésről: Dr. Imre József 100 frt, Zsarkó Imre 20 frt, dr. Hódy Mózes 15 frt, Szeremlei Sámuel 50 frt, Pap Imre 50 frt, Miklovicz Bálint 50 frt, Karancsi Dániel 50 frt, N. Varga András 10 frt. Bartha János 10 frt, N. Kardos

József 10 frt, Oláh Ferencz 10 frt, Dobossy Lajos 10 frt, Széll Ferencz 5 frt. özv. Majsai Mihályné 5 frt, Gajdár Mihály 5 frt, N. Kardos Tamás 5 frt, Bartha Imre 5 frt, Samu Ferencz 5 frt, Hódy József 5 frt, Hegedüs Sámuel 5 frt, Faragó Sámuelné 5 frt, Bartha Sándor 10 frt, Kovács János ügyvéd 5 frt, Tereh Gyula 5 frt, Égető István 5 frt, Vékony József 5 frt, dr. Biksa Lajos polgármester 5 frt, N. Kardos Bálint gazdálk. 5 frt, Karasz Sámuel gazd. 10 frt, Ganó Imre 4 frt, Török Péter 3 frt, özv. Zsarkó Józsefné 2 frt, Juhász Ferencz 2 frt, Széll János 2 frt, N. Szabó Pálné 2 frt, C. Molnár Mihály 2 frt, Jakó János 2 frt, D. Nagy Péter 2 frt, Németh Lajos gyógyszerész 2 frt, T. Szücs Pál 2 frt, Kenéz Tamás 2 frt, özv. Szücs Tamásné 2 frt, K. Hódy János 2 frt, Ujv. Meszlényi Mihály 2 frt, Meszlényi Mihály 2 frt, D. Elek János 2 frt, ifj. Nagy Sándorné 2 frt, Gajdár Péter 2 frt, T. Szücs József 2 frt, özv. Varga Jánosné 2 frt, Olasz Tamás 2 frt, Szél Péter 2 frt, Hegedüs Sándor 1 frt, id. Elek Sándor 1 frt, ifj. Elek Sándor 1 frt, Hódy János 1 frt, N. Szabó János 1 frt, Kelemen Lajos tanító 1 frt. Összesen 535 frt. Ebből az összegből két ajánlattevőnél kin maradt 100 és 50 frtos ajánlat; készpénzzel befizettetett 385 frt. Korábbi ajánlataikat részben vagy egészben befizették a következők: Márk Endre újabb gyűjtése 23 frt, Márk Endre alapítványa 2-ik részlet 100 frt, Elek Lajos alapítványa 50 frt, Szerkes Mihály esperes utján küldemény Takácsról 32 frt 50 kr, Gyomai egyház alapítványa 2-ik részlet 100 frt, Szikszay Lajos építész alapítványa 200 frt, Gyüre László 1895-re 3 frt, Reviczky Izabella ajánlata R. Emil ur által Tek. Armós Bálint ur utján befizetve 20 frt, Szilágyi Péter és Mihály testvérek 1895-re 10 frt, Hódmező-Vásárhelyi egyház alapítványa 2. részlet 200 frt. Debreczen, 1895. november 7-én. Rózsa Sándor kolleg. h. pénztárnok.

— **Uj orgona** disziti nem régen renovált templomunkat. Alig pár napja, hogy használatba vétetett s erőteljes, fonséges zenével emeli a gyülekezet buzgó éneklését. A mű legjobb sikerét bizonyítja Beke Antal ev. ref. kántor és zenetanárnak, híres orgonaművésznünknek egyháztanácsunkhoz beadott szakértői véleménye, mely szerint a hatalmas, tömör, zengzetes, teljes hangzású orgona, ennek egész műalkotása református, hazai orgonaépítésünknék, — e hangszer ifju mesterének, *Kerékyártó Istvánnak* dicséretére válik. A törekvő ifju orgonaépítész az egyházak figyelmébe, pártfogásába melegen ajánljuk. Kaba, 1895. nov. 5. K. T. S.

— **Hátralékos előfizetőinket ismétellen bizodalommal felkérjük, tartozásaiknak mielőbbi be- küldésére.**

TARTALOM-JEGYZÉK: Pap Gábor. B. L. — Javaslat a belmissióról. Csiky Lajos. — Tárca: Pap Kovách Gábor életéből. B. L. — Közéletünk: A kolozsvári ev. ref. theologiai intézet felavatása. Theologus. — Egyházkerületi egyházi értekezlet Nagyváradon. — Külföld: Amerikai specialitások. Harsányi Sándor. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.